

ANNA BOGUSZEWSKA
ORCID: 0000-0003-0971-1258
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
w Lublinie



(DOI: 10.17460/PHO_2025.3_4.15)

DZIAŁALNOŚĆ NAUKOWA I DYDAKTYCZNA PROFESORA JERZEGO DOROSZEWSKIEGO (1934–2024) W ZAKRESIE HISTORII OŚWIATY I WYCHOWANIA

WPROWADZENIE



Profesor Jerzy Doroszewski

Źródło: Archiwum domowe Anny Doroszewskiej.

Subdyscyplina nauk pedagogicznych, jaką jest historia oświaty i wychowania, posiada bogate tradycje. Jej nazewnictwo oraz zakres pojęciowy w minionym czasie ewaluował¹. Lata 90. XX wieku to czas zmian organizacyjnych i programowych na uczelniach polskich. W tym okresie zaznaczył się spadek liczby godzin zajęć z przedmiotów nauczania związanych z zakresem historii wychowania, znacząco osłabiając ich status. Niemniej jednak środowisko badaczy – historyków wychowania, skupione wokół uczelni wyższych, było bardzo aktywne naukowo. Sprzyjał temu ruch integracyjny akademickich środowisk historyków

¹ Ks. Franciszek Majchrowicz ponad sto lat temu wprowadził do polskiej pedagogiki nazwę *historia pedagogii*. Zakres rozumienia treści historii pedagogiki poszerzył Henryk Barycz, według którego *historia pedagogiki* obejmowała *historię oświaty, wychowania oraz kultury*. Powszechnie utrwaliła się nazwa *historia wychowania* autorstwa Stanisława Kota, pochodząca również z okresu międzywojennego. Natomiast w latach 60. ubiegłego wieku Stefan Wołoszyn zakres treściowy historii wychowania podzielił na *dzieje wychowania* oraz *dzieje myśli pedagogicznej* (Boguszevska, 2023, s. 295–321). Współcześnie funkcjonuje równorzędnie nazwa *historii oświaty i wychowania* lub *historii wychowania, szkolnictwa i myśli pedagogicznej*. Używa się podziału na *dzieje teorii pedagogicznej*, rozumianej jako historia rozwoju myśli i doktryn pedagogicznych dotyczących sposobów ujmowania procesu wychowawczego, oraz *dzieje praktyki pedagogicznej*, której zakres obejmuje historię rozwoju placówek i instytucji szeroko pojmowanego wychowania (Gruca, 2022, s. 217).

wychowania w skali krajowej. Miało miejsce poszerzenie pola badawczego. Wyraźnie zarysowała się regionalizacja zainteresowań badawczych poszczególnych środowisk i ośrodków.

Podobne zmiany dotyczyły lubelskich badaczy, którzy w ostatniej dekadzie XX wieku eksplorowali szeroki i zróżnicowany obszar badawczy (Boguszewska, 2023, s. 295–321). W tym środowisku działał naukowo Profesor Jerzy Doroszewski.

Celem opracowania jest syntetyczne ukazanie dokonań naukowych Jerzego Doroszewskiego, prezentowanych na tle jego działalności nauczycielskiej. Nie jest możliwe wyczerpanie tematyki, toteż niniejszy artykuł ma charakter przyczynkarski. W postępowaniu badawczym wykorzystano analizę literatury przedmiotu, elementy metody monografii pedagogicznej, technikę analizy dokumentu (Łobocki, 2000, s. 211) oraz metody stosowane w biografistyce (Skrzyniarz 2018, s. 279–289; Szulakiewicz, 2004, s. 5–14). Sięgnięto też po materiały archiwalne, źródłowe oraz wywołane.

Z ŻYCIORYSU

Jerzy Doroszewski urodził się 18 listopada 1934 roku w Szperówce dawniej przynależnej do gminy Szczebrzeszyn, dzisiaj, wraz z innymi miejscowościami, tworzącej teren przedmieścia Szczebrzeszyna. Był najmłodszym dzieckiem Romana i pochodzącej z Białobrzegów Genowefy z domu Pajer Doroszewskich. Rodzice utrzymywali się z pracy we własnym gospodarstwie rolnym. Mieszkali w przysiółku Szperówki, oddzielnym doliną, nazywaną Doroszewszczyzną (obecnie przedmieście Szczebrzeszyna). Do odrębności środowiska przyczyniały się ówcześni mieszkańcy Doroszewszczyzny – pięć spokrewnionych rodzin wielodzietnych. *Ta zwyczajowa nazwa uratowała wieś od wysiedlenia w czerwcu 1943 roku. Niemcy na mapach mieli wymienioną Doroszewszczyznę jako osobną wioskę. A skoro mieli wysiedlić Szperówkę to wysiedlili tylko górną część wsi. Za druty do obozu w Zamościu wywieźli wówczas 38 mężczyzn. Nas pozostawili* – wspomina Jerzy Doroszewski (Horbaczewski, 2018).

Warto dodać, że z terenem Doroszewszczyzny była związana rodzina wybitnego teoretyka języka polskiego, językoznawcy Witolda Jana Doroszewskiego (Horbaczewski, 2018).

W tak trudnych czasach przebiegało dzieciństwo Jerzego. Już jako sześciolatek chłopiec został zapisany do szkoły w rodzinnej miejscowości, niestety, z racji okupacji niemieckiej, nauka tak prowadzona trwała jedynie kilka miesięcy. Jerzy edukację kontynuował w domu, a pomocą służyło mu starsze rodzeństwo – dwóch braci i dwie siostry. Działania takie były organizowane w konspiracji. Środowisko domowe kształtowało patriotyczne postawy wobec ojczyzny. Ojciec oraz starsze rodzeństwo aktywnie zaangażowani byli w ruch oporu w strukturach Armii Krajowej. Najstarszy brat Henryk (ps. „Wiraż”) uczestniczył w akcjach sabotażowych pod dowództwem porucznika Tadeusza Kuncewicza (ps. „Podkowa”), służąc w oddziale

leśnym do końca okupacji niemieckiej (Horbaczewski, 2018; Winiarz, 2014, s. 15). Będąc dzieckiem, Jerzy Doroszewski dorastał w atmosferze zagrożenia i nieustającego napięcia. Podczas okupacji niemieckiej ludność Zamojszczyzny doświadczała szczególnych prześladowań, nacechowanych terrorem i śmiercią.

Po wojnie w Szperówce nie uruchomiono szkoły, dzieci uczyły się w prywatnie organizowanym toku. W niewielkim zespole nauki pobierał też młody Jerzy. W ten sposób przygotował się do eksternistycznego egzaminu, co umożliwiło mu kontynuację edukacji od VII klasy w Szkole Podstawowej w Szczepreszynie. Następnie uczył się w Zamościu oraz Milejowie. W 1951 roku, po uzyskaniu świadectwa dojrzałości, podjął studia w zakresie historii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Ukończył je w 1956 roku. Pracę magisterską pt. *Ludność wsi Kosarzów w latach 1790–1825* opracował pod kierunkiem prof. dr. hab. Zygmunta Sułkowskiego. Wówczas zaczęła się nowa karta w życiu młodego magistra J. Doroszewskiego – praca nauczycielska.

Od 15 maja 1956 roku do 14 maja 1957 roku zatrudniony był jako kierownik Ośrodka Szkoleniowego Związku Młodzieży Polskiej (ZMP) w Lublinie². Następnie podjął pracę nauczyciela historii w lubelskiej Szkole Podstawowej nr 22, gdzie pracował tylko rok. Od 1 września 1957 roku pracę kontynuował w Szkole Podstawowej nr 32, sprawując funkcję zastępcy kierownika szkoły.

W 1960 roku Jerzy Doroszewski zawarł małżeństwo z Janiną z domu Siek (Rozmowa z Anną Doroszewską, dn. 27.10.2025)³.

We wrześniu 1961 roku nastąpiła kolejna zmiana miejsca pracy – na Szkołę Podstawową nr 12, w której uczył do końca sierpnia 1966 roku na takim samym stanowisku. Kolejny rok przepracował w Szkole Podstawowej nr 19, sprawując funkcję zastępcy dyrektora szkoły. Był zaangażowany w przygotowanie kadry nauczycielskiej, pracował w latach 1964–1970 w lubelskim II Studium Nauczycielskim, następnie współpracował z Oddziałem Doskonalenia Nauczycieli w Lublinie (A UMCS, sygn. K 8440). W 1968 roku podjął pracę nauczyciela historii również w Zasadniczej Szkole Zawodowej nr 6 i Technikum Elektrycznym w Lublinie, gdzie pracował do 1977 roku.

W 1967 roku został dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 20 im. Jarosława Dąbrowskiego w Lublinie⁴. Zapisy w kronice szkolnej z lat 1967–1992 i inne dokumenty zachowane w szkolnym archiwum zaświadcza o dużym zaangażowaniu

² ZMP – młodzieżowa organizacja ideowopolityczna, podporządkowana była Polskiej Partii Robotniczej (PPR), a następnie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR), działająca w Polsce w latach 1948–1957. J. Doroszewski w latach 1953–1956 był członkiem ZMP, a od roku 1965 – członkiem PZPR (A UMCS, sygn. K 8440).

³ Państwo Doroszewscy mieli dwoje dzieci: córkę Annę i syna Jarosława (Rozmowa z Anną Doroszewską, dn. 27.10.2025).

⁴ Szkoła ma bogate tradycje. Funkcjonowała od września 1934 roku jako Publiczna Szkoła Powszechna nr 27 w Lublinie. Była placówką sześcioklasową. Zlikwidowana w czasie okupacji niemieckiej, została przywrócona do działalności 1 września 1944 roku. W dniu 11 maja 1947 roku nastąpiło nadanie szkole imienia Jarosława Dąbrowskiego oraz poświęcenie sztandaru przez ówczesnego biskupa lubelskiego Stefana Wyszyńskiego. W 1957 roku szkoła otrzymała nowy, używany do dziś, budynek. Wówczas uczęszczało do niej ponad 840 uczniów (Archiwum Szkolne, Kroniki szkolne z lat 1934–2020). Obecnie liczba uczniów jest niższa o niemal połowę.

dyrektora w życie szkoły oraz krzewieniu wiedzy historycznej (nagradzany udział uczniów oraz dyrektora w zewnętrznych projektach). Na uwagę zasługują szczególne zabiegi o utworzenie klas sportowych. Po ich utworzeniu wykorzystano położony w sąsiedztwie szkoły obiekt sportowy z basenem, a wszystkie dzieci z klas I–II zostały objęte nauką pływania. Przez kilka lat szkoła posiadała status szkoły sportowej, a uczniowie odnosili sukcesy pływackie. W roku szkolnym 1974/1975 został utworzony oddział dla dzieci sześciolletnich (Archiwum Szkolne, Kroniki szkolne z lat 1967–1992).

Jerzy Doroszewski bardzo dużo czasu poświęcał pracy zawodowej. Nauczanie historii było dla niego ważną misją, wypełnianą rzetelnie, o czym zaświadcza uzyskanie trzeciego, najwyższego stopnia specjalizacji zawodowej. *Jego pracę dydaktyczno-oświatową wysoko oceniały władze oświatowe i administracyjne w Lublinie* (Winiarz, 2014, s. 16).

O PRZEBIEGU KARIERY PRACOWNIKA DYDAKTYCZNO-NAUKOWEGO

Jerzy Doroszewski, pracując jako nauczyciel historii i sprawując funkcję dyrektora szkoły podstawowej, nie zrezygnował z pracy naukowej – badacz historii szkolnictwa. Intrygowały go dzieje likwidowanych podczas okupacji niemieckiej polskich szkół różnych szczebli na terenach Lubelszczyzny, od szkół podstawowych po wyższe, a co za tym idzie – organizowanego, z wielkim wysiłkiem i zagrożeniem życia, tajnego nauczania. Pierwsze publikacje na zasygnalizowane tematy ukazały się w „Roczniku Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie” w latach 1969–1971. Trend regionalizmu był obecny w badaniach historyków wychowania w całej Polsce (Boguszewska, 2023, s. 295–321). Rozwój takich badań docenili między innymi Lech Mokrzecki i Józef Żerko: *Prawdziwym fenomenem obecnej doby jest duże zainteresowanie przeszłością poszczególnych regionów, miejscowości, osób, placówek szkolnych* (Mokrzecki, Żerko, 1989, s. 198).

J. Doroszewski łączył pracę nauczycielską oraz sprawowanie funkcji dyrektora szkoły z prowadzeniem badań naukowych nad szkolnictwem województwa lubelskiego. Rozwijał swoje zainteresowania badawcze, przygotowywał się do uzyskania naukowego stopnia doktora. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki w specjalności historia wychowania uzyskał na podstawie rozprawy opracowanej pod naukowym kierunkiem prof. Albina Koprukowniaka na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w 1979 roku. Dysertację doktorską zatytułowano: *Szkolnictwo i oświata na Lubelszczyźnie w latach 1944–1948*. Recenzentami byli profesorowie: dr hab. Zygmunt Mańkowski (UMCS Lublin), dr hab. Franciszek Marek z Uniwersytetu Opolskiego oraz docent dr hab. Karol Poznański (ówczesny dziekan nowo utworzonego w UMCS – w 1973 roku – Wydziału Pedagogiki i Psychologii).

Obrona pracy doktorskiej otworzyła przed Jerzym Doroszewskim możliwość pracy dydaktyczno-naukowej na wyższym poziomie nauczania. Nie rezygnując z pracy w Szkole Podstawowej nr 20, uzyskał pozwolenie od lubelskich władz oświatowych i podjął pracę na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Jerzy Doroszewski od roku 1980 podejmował zlecenia wykonywania godzin dydaktycznych, a od roku akademickiego 1984/1985 został zatrudniony na pół etatu na stanowisku starszego wykładowcy na Wydziale Pedagogiki i Psychologii w Zakładzie Historii Wychowania Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie⁵. Funkcję kierownika tego zakładu sprawował od 30 stycznia 1973 roku dr hab. Karol Poznański (od 1991 r. – profesor zwyczajny) (AUMCS, sygn. K 12406). Od 1 października 1992 roku Zakładem Historii Wychowania kieruje dr hab. prof. nadzwyczajny Ryszard Kucha (AUMCS, sygn. K 14484). Dr Jerzy Doroszewski w tym czasie prowadził zajęcia dydaktyczne z zakresu historii szkolnictwa i pedagogiki porównawczej jak również seminarium magisterskie na kierunku pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. Najczęściej wprowadzał seminarzystów w umiejętność opracowywania monografii placówki opartej na metodologicznych wskazaniach metody monografii pedagogicznej. Na przykład temat z 1989 roku: *Liceum Ogólnokształcące im. Jana Kochanowskiego w Radomiu w latach 1945–1988* opracowała studentka Barbara Wesołowska, temat: *Państwowe Liceum Sztuk Plastycznych w Lublinie w latach 1949–1988* – Małgorzata Olejarczyk (A UMCS, PP32/306; PP 32/486). Jedną z seminarzystek – Małgorzata Ziółkowska – napisała bardzo interesującą pracę magisterską, dotyczącą genezy szkolnictwa plastycznego w Lublinie. Po uzyskaniu magisterium została zatrudniona w Zakładzie Historii Wychowania. Jej zainteresowania badawcze dotyczyły również szkolnictwa

⁵ Inicjatorem prac badawczych z zakresu dziejów oświaty i wychowania w środowisku lubelskim jest Jan Dobrzański. Przeniósł on do Lublina doświadczenie badawcze, jakie nabył w okresie międzywojennym we lwowskim uniwersytecie, odbywając studia historyczne oraz pracując nad dysertacją będącą podstawą uzyskania stopnia doktora filozofii. Jego kierownikiem naukowym i wzorem był Stanisław Lempiński. Sposoby pracy swego mistrza Jan Dobrzański mógł przekazywać od 1944 roku studentom Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a od 1948 roku również studentom UMCS. Praca naukowa, dydaktyczna i organizacyjna J. Dobrzańskiego dały początek tzw. Lubelskiej Szkole Historii Wychowania. W 1956 roku powołano Katedrę Pedagogiki na Wydziale Humanistycznym UMCS w Lublinie. Rok później utworzono nową jej strukturę z czterema katedrami. Katedrę Historii Oświaty i Wychowania objął Jan Dobrzański, który w 1969 roku uzyskał tytuł profesora zwyczajnego (Łągozna, Ziółkowska, 1995; Poznański, 2002, 2007). Od 1970 roku J. Dobrzański pełnił funkcję kierownika Zakładu Pedagogiki w Instytucie Nauk Pedagogicznych i Filozoficznych, a dwa lata później przeszedł na emeryturę (Hajkowska, 2024; Poznański, 2002, 2007). Po kilku przekształceniach w 1973 roku powstał Wydział Pedagogiki i Psychologii, a w jego ramach powołano Zakład Historii Wychowania i Pedagogiki Porównawczej (Popek, 1994). Jego kierownictwo powierzono dr. hab. Karolowi Poznańskiemu. Pod jego kierunkiem wszyscy pracownicy znacząco poszerzyli i zróżnicowali swoje obszary badawcze. Odbywały się spotkania naukowe pracowników zakładu oraz zapraszanych badaczy spoza zakładu, podczas których ich uczestnicy wymieniali się doświadczeniami oraz wspierali działania osób piszących dysertacje doktorskie. Osobowość i zaangażowanie naukowe kierownika zakładu intensyfikowało rozwój środowiska historyków wychowania oraz jego integrację (Boguszewska, 2023). W 1977 roku Zakład zyskał nową nazwę: Zakład Historii Wychowania. Obowiązywała ona do 2001 roku, w którym nastąpił powrót do pierwotnego miana: Zakład Historii Wychowania i Pedagogiki Porównawczej (Boguszewska, 2023).

Lubelszczyzny⁶. M. Ziółkowska wspomina zajęcia seminaryjne z Profesorem w następujących słowach: *Były spotkania wspólne, życzliwe, przy kawie, mocno merytoryczne. Profesor stwarzał możliwość konsultacji telefonicznych oraz spotkań indywidualnych, kiedy tylko zgłoszono potrzebę. Wysyłając nas na kwerendę do archiwów, Profesor sam wcześniej rozmawiał z dyrekcją, polecając nas opiece. Bardzo dbał, aby studenci dotarli do źródeł archiwalnych i czasopism, i prasy z epoki. Wciąż poprawiał styl, niezręczności językowe, nic mu nie umknęło. Miał do nas cierpliwość niesamowitą, był konsekwentny. Pomagał, kierował, ale nie wyręczał, ukierunkowując, stawiał na samodzielne poszukiwania. Ta przyjazna postawa Profesora była zachowana dla nas także po egzaminie magisterskim, rozmawiał z nami o dalszej pracy, radził, po ludzku interesował się, jak pomóc* (Rozmowa z Małgorzatą Ziółkowską z dn. 17.10.2025).

Po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki J. Doroszewski znacząco poszerzył obszar badań. W 1996 roku na rodzimym wydziale pedagogicznym uzyskał stopień doktora habilitowanego na podstawie monografii *Praca oświatowa i kulturalna na Lubelszczyźnie w latach II Rzeczypospolitej*. Recenzentami rozprawy oraz dorobku naukowego byli profesorowie: Stanisław Gawlik (Uniwersytet Opolski w Opolu), Adam Massalski (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach) oraz Karol Poznański. J. Doroszewski pracował wówczas w niepełnym wymiarze godzinowym w Zakładzie Pedagogicznego Kształcenia Nauczycieli na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie.

Od 1 października 1998 roku J. Doroszewski podjął pracę na Politechnice Lubelskiej na stanowisku profesora (znalazł się n nim w drodze konkursu). Na Wydziale Zarządzania i Podstaw Techniki pracował do 30 września 2005 roku (A UMCS, sygn. K 8440). Wspominając pracę na Politechnice, Profesor J. Doroszewski podkreślał wyjątkowo dobrą atmosferę i kulturę pracy, wielką życzliwość w kontaktach z władzami i współpracownikami. Jako pracownik emerytowany był zapraszany na spotkania okolicznościowe, na których chętnie bywał. W miarę możliwości odwiedzał zaprzyjaźnionych współpracowników, z którymi utrzymywał kontakt do końca życia.

W październiku 2003 roku zaproponowano Jerzemu Doroszewskiemu pełny etat na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS na stanowisku profesora nadzwyczajnego. Prowadził wówczas zajęcia dydaktyczne z zakresu historii szkolnictwa i pedagogiki porównawczej oraz seminarium magisterskie. Ten okres łączył się z dużymi zmianami organizacyjnymi oraz programowymi na wspomnianym wydziale, w efekcie niekorzystnymi dla rozwoju środowiska historyków oświaty i wychowania. Zabrakło obecności i autorytetu prof. K. Poznańskiego, od 1984 roku związanego zawodowo z Wyższą Szkołą Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (obecnie Akademia Pedagogiki Specjalnej), w której w latach 1984–1990 i 1999–2000 sprawował funkcję rektora.

⁶ Zob. R. Kucha, M. Ziółkowska, *Z dziejów szkół średnich w Chełmie w latach 1864–1915* (1995a), tychże, *Russification of the educational system in the Kingdom of Poland 1864–1915* (1995b).

Profesor J. Doroszewski od roku akademickiego 2006/2007 pracował w strukturze Zakładu Pedeutologii i Edukacji Zdrowotnej Wydziału Pedagogiki i Psychologii na UMCS. Rozwiązanie umowy o pracę na zasadzie porozumienia stron z uczelnią nastąpiło 15 sierpnia 2009 roku.

Osobna karta w pracy zawodowej to zatrudnienie w niepublicznej instytucji – Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji (WSEI) w Lublinie. W tym czasie szkoła ta rozwijała się niezwykle prężnie – 1 października 2022 roku uzyskała status akademii, przyjmując nazwę Akademia WSEI. Placówka powstała w 2000 roku i niemal od samego początku jej funkcjonowania Profesor J. Doroszewski rozpoczął w niej pracę. Od roku akademickiego 2006/2007 został pracownikiem etatowym, zatrudnionym na stanowisku profesora nadzwyczajnego. Prowadził zajęcia z zakresu historii wychowania oraz seminaria magisterskie na kierunku nauczycielskim pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna. Jego życzliwość, serdeczność, wysoka kultura osobista oraz merytoryczne podejście sprawiły, że był powszechnie lubianym przez studentów. J. Doroszewski pracował we WSEI w latach 2003–2014. I w tej właśnie szkole zakończył karierę zawodową nauczyciela akademickiego. W roku 80. urodzin Profesora na terenie WSEI został zorganizowany uroczysty jubileusz. Z tej okazji z inicjatywy prof. nadzwyczajnego dr. hab. Adama Winiarza została wydana publikacja zatytułowana *W służbie szkole i nauce. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Doroszewskiemu* (2014). Jest to obszerny tom wydany pod redakcją naukową Wiesława Kowalskiego i Adama Winiarza przez Innovatio Press – Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji. Recenzję wydawniczą publikacji wykonał prof. dr hab. Bożydar Kaczmarek. Na wstępie książki jubileuszowej znalazły się okazjonalne laudacje napisane przez panią kanclerz WSEI – Teresę Bogacką oraz rektora WSEI – profesora Mirosława Jarosza. Opracowanie prezentujące sylwetkę Jubilata, jego drogę zawodową i naukową, zostało wzbogacone o wykaz publikacji naukowych w opracowaniu Małgorzaty Ziółkowskiej.

Tom został podzielony na cztery części: *Aksjologiczno-teleologiczne dylematy wychowania*, *Z warsztatu historyków wychowania*, *W kręgu problematyki historyczno-pedeutologicznej* oraz *Z badań nad szkolnictwem i oświatą polonijną*. W części pierwszej znalazły się artykuły następujących autorów: Czesława Banacha, Zbigniewa B. Gasia, ks. Mariana Z. Sepulaka, Jana Sarana, Tadeusza Ostrowskiego oraz Edwarda Walewandra. Drugą, najobszerniejszą część tworzą: Anna Boguszewska, Wiesław Kowalski, Jerzy Potoczny, Karol Poznański, Halina Raczek, Kazimierz Rędziński i Bogdan Szyszka. Trzecia część to artykuły: Witolda Chmielewskiego, Stanisława Kosińskiego, Andrzeja Meissnera, Alicji Olszak oraz Jolanty Szempruch. W zamykającej części, o specjalistycznej tematyce, umieszczono dwa artykuły autorstwa Albina Koprucki i Adama Winiarza (Winiarz, 2014). Teksty do książki jubileuszowej, skupione wokół tematyki historii wychowania i oświaty, napisały osoby zaprzyjaźnione z Jubilatą, współpracownicy oraz uczniowie. Promocja opracowania towarzyszyła jubileuszowej uroczystości, na którą przybyli liczni goście oraz,

w przeważającej większości, autorzy jubileuszowego tomu. Były wystąpienia naukowe oraz liczne laudacje, a bogatą oprawę uroczystości zapewniła szkoła.

Do ostatnich lat działalności zawodowej (30.09.2021) J. Doroszewski pracował też w Wyższej Szkole Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Świętokrzyskim, obecnie noszącej nazwę Akademia Nauk Stosowanych im. Józefa Gołuchowskiego.

Za swą pracę Profesor J. Doroszewski nagrodzony został między innymi Złotym Krzyżem Zasługi w roku 1977, Medalem Komisji Edukacji Narodowej w 1982 r. oraz Nagrodą Rektora UMCS za działalność naukową II st. za rok akademicki 2004/2005. W roku 1987 uhonorowany został również Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (A UMCS sygn. K 8440).

Profesor J. Doroszewski wypromował dwóch doktorów, sprawował również funkcję recenzenta przy postępowaniach doktorskich.

Współpracował także z najstarszym czasopismem z zakresu historii oświaty i wychowania – „Przeglądem Historyczno-Oświatowym”. Od roku 2003 był członkiem Rady Redakcyjnej, w skład której wówczas wchodziły następujące osoby: Sławomir Broniarz, Renata Dutkova, Wiesław Jamrożek, Józef Krasuski, Lech Mokrzecki oraz Stefania Walasek. Funkcję redaktora naczelnego sprawował Marian Walczak, a członkami redakcji byli profesorowie: Stanisław Mauersberg, Józef Miąso, Tadeusz W. Nowacki oraz Karol Poznański. Funkcję sekretarza redakcji sprawował wówczas Tadeusz Suberlak.

W 2012 roku w związku ze śmiercią profesora Stanisława Mauersberga w redakcji „PHO” nastąpiły zmiany. Profesor J. Doroszewski został powołany do Rady Redakcyjnej, której członkiem był do 2019 roku. Funkcję tę sprawował wraz z profesorami: J. Miąso, K. Poznańskim oraz Witoldem Chmielewskim, który w 2017 r. objął funkcję redaktora naczelnego kwartalnika. W tym czasie Naukowa Rada Redakcyjna pracowała pod przewodnictwem profesora M. Walczaka, a stanowili ją następujący naukowcy: W. Jamrożek, J. Krasuski, Adam Massalski, L. Mokrzecki, Frank Tosch (Niemcy), S. Walasek oraz E. Walewander. Profesor J. Doroszewski nadal był członkiem redakcji wraz z profesorami: J. Miąso, K. Poznańskim, Haliną Taborską (Wielka Brytania) oraz M. Walczakiem. Zatem przez długie lata Profesor J. Doroszewski współpracował z wybitnym i reprezentatywnym dla dyscypliny historii oświaty i wychowania w Polsce gronem naukowców.

TWÓRCZOŚĆ NAUKOWA

Tematyka badawczych działań Jerzego Doroszewskiego skupia się wokół kilku szczegółowych zagadnień. Wczesne publikacje dotyczyły losów szkolnictwa w okresie okupacji niemieckiej. Pierwsza publikacja pod tytułem: *Uwagi o zakresie i organizacji tajnego nauczania podczas okupacji hitlerowskiej na terenie niektórych powiatów Lubelszczyzny* ukazała się w „Roczniku Ogniska Nauczycielskiego w Lublinie” w 1969, (t. II). Tematykę tę J. Doroszewski

kontynuował w kolejnych opracowaniach, przedstawiając m.in. sposób likwidowana polskiego szkolnictwa w tym okresie, a także funkcjonowanie tajnego nauczania oraz tragiczne losy nauczycieli pracujących w czasie okupacji oraz rolę Związku Nauczycielstwa Polskiego (działającego wówczas pod nazwą Tajnej Organizacji Nauczycielskiej), w tym dramatycznym dla narodu polskiego okresie. Twórczość ta została zebrana w książce pt. *Szkice z dziejów oświaty na Lubelszczyźnie w latach okupacji niemieckiej (1939–1944)* wydanej w 2010 roku. Profesor Doroszewski publikował również artykuły naukowe w „Biuletynie Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego im. S. Staszica”, „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym”, „Roczniku Zamojskim” i „Zeszytach Majdanka”.

Drugim obszarem badawczym J. Doroszewskiego, eksplorowanym w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku, było funkcjonowanie szkolnictwa bezpośrednio po drugiej wojnie światowej. W centrum jego badań znalazły się tereny Lubelszczyzny. Tematyka ta zaowocowała wcześniej wspomnianą dysertacją doktorską. Badania naukowe nad tą tematyką były kontynuowane, a ich wyniki zostały opublikowane jako rozdziały w monografiach oraz artykuły (na łamach „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowskiej. Sectio J”, „Lubelskiego Rocznika Lubelskiego. Sectio J”, „Wiadomości Historycznych”, „Zeszytów Naukowych Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Powstańców Śląskich w Opolu”).

Kolejny obszar zainteresowań naukowych J. Doroszewskiego dotyczy szkolnictwa okresu Drugiej Rzeczypospolitej. Tematyka ta, dotycząca różnych aspektów, prezentowana była w artykułach naukowych publikowanych głównie w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym”, „Roczniku Chełmskim”, „Roczniku Lubelskim” „Rozprawach z Dziejów Oświaty” oraz w rozdziałach wydań zbiorowych. Tematyka ta znalazła swoje miejsce także w pięciu opracowaniach monograficznych: *Szkolnictwo artystyczne na Lubelszczyźnie w latach Drugiej Rzeczypospolitej* (1992), *Praca oświatowa i kulturalna na Lubelszczyźnie w latach II Rzeczypospolitej* (1995), *Zakłady kształcenia nauczycieli w województwie lubelskim w latach 1918–1939* (1999), *Seminaria nauczycielskie w Polsce w świetle polityki oświatowej państwa 1918–1939* (2002) i *Szkolnictwo miasta Lublina w latach 1918–1939* (2004).

Wiele miejsca w poszukiwaniach naukowych Profesor poświęcił szkolnictwu mniejszości narodowych. Wielokrotnie podejmował tematykę funkcjonowania ZNP i jego roli w różnych okresach działalności. Osobne, szczególne miejsce, zajmowała biografistyka. Wyniki tych badań to blisko czterdzieści biogramów nauczycieli zawartych w *Słowniku biograficznym miasta Lublina*, wydanym w czterech tomach w latach 1993–2014.

Wiele wątków badawczych z wymienionego zakresu prezentowanych było również w formie popularnonaukowej, w czasopiśmie: „Biuletyn Towarzystwa Regionalnego Hrubieszowskiego im. S. Staszica”, „Głos Nauczycielski”, „WTK Tygodnik Kulturalny” „Zeszyty Milejowskie”, „Zamojski Kwartalnik Kulturalny” oraz szczebrzeszyńskim „Chrzaszczu” i lubelskiej „Kamienie”.

Twórczość naukowa Profesora Doroszewskiego charakteryzuje się rzetelnością i ścisłością, opiera się na bogatej analizie dostępnych źródeł i materiałów źródłowych. Badacz umiejętnie wykorzystywał źródła wywołane, często szczerkowe dane archiwalne i materiał o charakterze rozproszonym. Dorobek naukowy Profesora obejmuje jedenaście monografii, ponad sto dwadzieścia artykułów naukowych oraz ponad dwadzieścia artykułów popularnonaukowych. Jak słusznie stwierdza A. Winiarz: *Nie ulega wątpliwości, że cały dorobek naukowy Profesora Jerzego Doroszewskiego charakteryzuje wartościujące podejście do przeszłości edukacyjnej. Sprowadza się ono do eksponowania przede wszystkim tych treści, które stanowią ważne ogniwo w historycznym rozwoju refleksji i praktyki dydaktyczno-wychowawczej oraz mogą pomóc w lepszym zrozumieniu współczesnych wyzwań edukacyjnych* (Winiarz, 2014, s. 18–19).

Profesor J. Doroszewski napisał kilkanaście recenzji wydawniczych oraz ponad trzydzieści artykułów recenzyjnych dotyczących opracowań monograficznych z zakresu historii wychowania. Prezentował odważną, niezależną i skrupulatną postawę wartościującą w stosunku do analizowanych przedsięwzięć naukowych poddanych ocenie. Kierował się zasadą wierności faktom historycznym, pielęgnując prawdę w działaniach naukowych.

Sprawował również funkcję recenzenta przy postępowaniach doktorskich Agnieszki Skrzypek-Pawlak w dysertacji pt. *System pedagogiczny ks. Bronisława Markiewicza i jego funkcjonowanie na ziemiach Polski* (promotor dr hab. A. Winiarz, 2008, UMCS) oraz Marka S. Jurczyszyna w pracy doktorskiej pt. *Myśl pedagogiczna Mieczysława Brzezińskiego (1858–1911) na tle pozytywizmu polskiego* (promotor E. Walewander, 2012, KUL).

Profesor Doroszewski dużą wagę przywiązywał też do poprawności, wartości komunikacyjnych oraz piękna języka polskiego. Starał się być odpowiedzialny za napisane słowo, co zwykle w swoich wypowiedziach podkreślał.

Jego dokonania uhonorowano Nagrodą Rektora UMCS za działalność naukową II st. w roku akademickim 2004/2005 oraz czterokrotnie Nagrodami Rektora Politechniki Lubelskiej.

W GRONIE PRZYJACIÓŁ HISTORYKÓW WYCHOWANIA

Pogodny sposób bycia, codzienna życzliwość i serdeczność okazywana przez Profesora J. Doroszewskiego przysparzała mu wielu znajomych. Był lubiany przez studentów, których traktował po ojcowsku, jednocześnie stawiając im w pracy dydaktycznej wysokie wymagania merytoryczne. Zawsze w stosunku do studentów prezentował postawę wychowawcy. Cenił nie tylko kulturę osobistą, ale przekazywał też głębokie wartości moralne, poprzez osobisty przykład a nierzadko słownie precyzując wymagania z wielkim spokojem i wyważeniem, z dozą żartu, sugestii czy upomnienia.

Przez wiele lat, zajmując się pracą badawczą na polu historii wychowania, był zaprzyjaźniony z wieloma wybitnymi historykami wychowania. Szanowany

jako badacz i rzetelny naukowiec, uczestniczył w wielu spotkaniach naukowych, seminariach i konferencjach. Zapewne jednak najciekawsze dysputy toczyły się podczas nieformalnych spotkań, w których chętnie uczestniczył. U schyłku życia, kiedy zdrowie nie pozwalało na podróże i osobiste kontakty, spotkania takie odbywały się nadal regularnie, za pośrednictwem telefonu. Bardzo często prowadził długie rozmowy nie tylko o sprawach osobistych, ale zawsze pogłębione o wymianę doświadczenia naukowego, omawianie nowości wydawniczych z zakresu historii powszechnej oraz historii wychowania. Profesor J. Doroszewski przyjaźnił się z wieloma naukowcami: Zdzisławem Bartkowiczem, Stanisławem Gawlikiem, Wiesławem Kowalskim, Haliną Raczek, Bogdanem Szyszka, Adamem Winiarzem, Małgorzatą Ziółkowską.

H. Raczek, która wiele lat była jego koleżanką w pracy na Wydziale Pedagogiki i Psychologii UMCS, mówi o Profesorze: *Zostanie w naszej pamięci jako życzliwy kolega, chętnie dzielący się własnym doświadczeniem w rozwiązywaniu problemów merytorycznych czy kwerendzie archiwalnej. Zawsze można było liczyć na rozmowę z nim osobiście bądź telefonicznie oraz pełne zaangażowanie w poszukiwanie właściwej odpowiedzi.*

Najwierniejsza, wieloletnia przyjaźń łączyła profesora Jerzego Doroszewskiego z profesorem Karolem Poznańskim. Była to znajomość jeszcze z lat studiów na KUL-u, stopniowo zacieśniana, i bardzo zażyła w końcowym etapie życia. W ostatnich latach zacieśniała się również relacja z księdzem profesorem Edwardem Walewandrem, z którym rozmawiał o historii Lubelszczyzny, o bliższych sercu miejscach z lat młodości. W ciągu tygodnia zawsze zarezerwowany był stały czas na spotkania z przyjaciółmi – historykami oświaty i wychowania.

Szczególne miejsce w ostatniej dekadzie zajmuje przyjaźń z doktorem Ireneuszem Sadurskim, który wspominając Profesora, podkreśla jego naukowe zaangażowanie, merytoryczność oraz gotowość niesienia naukowej pomocy: *Miałem szczęście należeć do grona historyków, którzy znali i współpracowali z Profesorem Jerzym Doroszewskim. Intuicja badawcza i pracowitość usytuowały Go wśród takich wybitnych badaczy jak Jan Dobrzański, Albin Koprucki, Karol Poznański, Adam Winiarz i wielu innych. Z ogromnym żalem przychodzi mi pisać o Nim w czasie przeszłym. W szkicu biograficznym „Profesor Jerzy Doroszewski (1934–2024) – historyk wychowania i szkolnictwa na Lubelszczyźnie”⁷ pożegnałem Profesora, jako wnikliwego badacza, doskonałego dydaktyka, cenionego historyka ale przede wszystkim wspaniałego człowieka – ujmująco skromnego, pracowitego i bliskiego Przyjaciela z cechu Historyków. W toku licznych rozmów cechowały Go otwartość i nietuzinkowa osobowość, a także niezwykła charyzma, którą niósł przez całe swoje życie w działalności naukowo-dydaktycznej. Bardzo chętnie dzielił się doświadczeniem naukowym. To był ciepły, życzliwy, po prostu dobry człowiek (Rozmowa z I. Sadurskim, dn. 21.10. 2025).*

⁷ Tekst I. Sadurskiego wydany 05.02.2026 r. w wydawnictwie Państwowego Archiwum w Lublinie w grudniowym wydaniu „Studiów Archiwalnych”, (t. 12, 2025, s. 223–238).

ZAKOŃCZENIE

Profesor Jerzy Doroszewski przeżył 90 lat. Zmarł 26 grudnia 2024 roku. Został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie.

Bogate naukowo oraz nasycone różnorodnymi doświadczeniami życie Profesora Jerzego Doroszewskiego wydawać by się mogło spełnione. Zawsze poszukiwał nowych obszarów badawczych, eksplorując je dogłębnie. Udokumentował wiele zagadnień z zakresu dziejów szkolnictwa powszechnego, pedagogicznego, zawodowego oraz dziejów oświaty mniejszości narodowych na terenie Lubelszczyzny. Jest zaliczany do wybitnych znawców historii szkolnictwa i oświaty na Lubelszczyźnie. Podkreślają to słowa zawarte w nekrologu zamieszczonym przez Politechnikę Lubelską: *Jerzy Doroszewski pozostanie w pamięci jako wybitny naukowiec, oddany pedagog i nieustrudzony badacz historii oświaty, którego życie było wypełnione pasją do nauki i edukacji* (<https://pollub.pl/rekrutacja/aktualnosci/zmarl-profesor-jerzy-doroszewski-1306.html>).

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

A UMCS, Akta osobowe Jerzego Doroszewskiego, sygn. K 12406.

A UMCS, Akta osobowe Ryszarda Kuchy, sygn. K 14484.

A UMCS, Depozytorium prac magisterskich, PP32/306; PP 32/486.

AUMCS, Akta osobowe Karola Poznańskiego, sygn. K 12406.

Relacje:

Rozmowa z Małgorzatą Ziółkowską z dnia 17.10.2025 r.

Rozmowa z I. Sadurskim z dnia 21.10.2025 r.

Rozmowa z Anną Doroszewską z dnia 27.10.2025 r.

Rozmowa z Haliną Raczek z dnia 03.11.2025 r.

Opracowania naukowe J. Doroszewskiego jako źródło analizy (wybór):

Doroszewski J. (1919), *Wykorzystanie szkoły do polonizacji społeczności ukraińskiej na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 1–2.

Doroszewski J. (1984), *Państwowe Pedagogium im. E. Estkowskiego w Lublinie 1928–1945*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 2.

Doroszewski J. (1987), *Zakłady kształcenia nauczycieli w Lublinie w latach 1918–1939*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” nr 4.

Doroszewski J. (1989/1990), *Życie oświatowe wśród mniejszości narodowych na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, „Rocznik Lubelski” nr 31–32.

Doroszewski J. (1995), *Praca oświatowa i kulturalna na Lubelszczyźnie w latach II Rzeczypospolitej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.

Doroszewski J. (1995), *Szkolnictwo artystyczne na Lubelszczyźnie w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, Lublin: Nakładem J. Doroszewski.

Doroszewski J. (1999), *Zakłady kształcenia nauczycieli w województwie lubelskim w latach 1918–1939*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.

Doroszewski J. (2002), *Seminaria nauczycielskie w Polsce w świetle polityki oświatowej państwa 1918–1939*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.

Doroszewski J. (2004), *Szkolnictwo miasta Lublina w latach 1918–1939*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.

Doroszewski J. (2007), *Słownik biograficzny nauczycieli miasta Lublina w latach 1918–1939*, Lublin: Lubelskie Towarzystwo Naukowe.

Doroszewski J. (2008), *Wybrane problemy z dziejów oświaty na Lubelszczyźnie w latach 1918–1939*, Lublin: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.

Doroszewski J. (2010), *Szkice z dziejów szkolnictwa na Lubelszczyźnie w latach okupacji niemieckiej*, Lublin: Innovatio Press. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.

Doroszewski J. (2013), *Szkolnictwo i oświata na Lubelszczyźnie w latach 1944–1948*, Lublin: Innovatio Press. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.

Doroszewski J. (2020), *Powołanie, rozwój i funkcjonowanie seminariów nauczycielskich w latach 1918–1937*, „Acta Scientifica Academiae Ostroviensis. Sectio A. Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne” nr 1–2.

Opracowania:

Boguszevska A.I. (2023), *Kierunki badań naukowych z zakresu historii oświaty i wychowania środowiska lubelskiego UMCS w ostatniej dekadzie XX wieku w kontekście badań innych ośrodków w kraju*, w: W. Szulakiewicz i in. (red.), *Polscy historycy oświaty i wychowania w XX wieku i początkach XXI wieku*, Kraków: Wydawnictwo Ignatianum.

Gruca A. (2024), *Bibliografia historii wychowania, szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce za rok 2021* (z uzupełnieniami za lata poprzednie), „Biuletyn Historii Wychowania” nr 47.

Hajkowska M. (2024), *Jan Dobrzański (1901–1997) – badacz, organizator, dydaktyk*, „Biografistyka Pedagogiczna” nr 1.

Horbaczewski R. (2018), *Doroszewscy z Doroszevszczyzny*, „Kronika Tygodnia” nr 23 (1380) z dn. 5 czerwca 2018.

<https://pollub.pl/rekrutacja/aktualnosci/zmarl-profesor-jerzy-doroszewski-1306.html> (dostęp dn. 07.04.2026).

Kucha R., Ziółkowska M. (1995a), *Z dziejów szkół średnich w Chełmie w latach 1864–1915*, „Rocznik Chełmski” t. 1.

Kucha R., Ziółkowska M. (1995b), *Russification of the educational system in the Kingdom of Poland 1864–1915*, w: R. Kucha and U. Johansson (ed.), *Polish and Swedish schools in the 19th and 20th centuries: a historical study*, Lublin: Maria Curie-Skłodowska University Press.

Łagoźna K., Ziółkowska M. (1995), *Profesor Jan Dobrzański*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. 16.

Łobocki M. (2000), *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków: Wydawnictwo „Impuls”.

Mokrzecki L., Żerko J. (1989), *Regionalizm w badaniach i nauczaniu historii wychowania*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. XXXII.

Popek S. (1994), *Funkcjonowanie i rozwój Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie w latach 1985–1994*, „Lubelski Rocznik Pedagogiczny” t. 16.

Poznański K. (2002), *Profesor Jan Dobrzański (1901–1997). Pro memoria*, w: K. Przybyłko (red.), *Jan Dobrzański. Profesor, mistrz i przyjaciel*, Lublin: Redakcja Wydawnictwa KUL.

Poznański K. (2007), *Profesor Jan Dobrzański (1901–1997). In Memoriam*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” t. 38.

Skrzyniarz R. (2018), *Dokumenty źródłem analiz i badań biograficznych w pedagogice*, „Biografistyka Pedagogiczna” nr 1.

Szulakiewicz W. (2004), *Biografistyka i jej miejsce w historiografii edukacyjnej po II wojnie światowej*, „Biuletyn Historii Wychowania” nr 1–2.

Winiarz A. (2014), *Profesor Jerzy Doroszewski – badacz dziejów oświaty, wychowania i kultury*, w: W. Kowalski, A. Winiarz (red.), *W służbie szkole i nauce, Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Doroszewskiemu*, Lublin: Innovatio Press. Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji.

On the teaching and research activities in the field of the history of education and upbringing of Professor Jerzy Doroszewski (1934–2024)

Summary

Aim: The aim of study is to present a synthetic presentation of Professor Jerzy Doroszewski's scientific achievements, presented against the backdrop of his teaching career

Methods: The research employed literature analysis, elements of the pedagogical monograph method, and document analysis pedagogical monograph method, and document analysis techniques. Archival, source, and retrieved materials were utilized.

Results: The research revealed the course of Professor Jerzy Doroszewski's professional career and scholarly work, presented against the backdrop of his biography. They demonstrate his long teaching career and the gradual growth is his scholarly work.

Conclusions: Professor Jerzy Doroszewski's biography and the presented course of his extensive contribution to research and documentation of numerous issues related to the history of primary, pedagogical, and vocational education, as well as the history of education for national minorities in the Lublin region.

Keywords: Jerzy Doroszewski, Education and Schooling, Lublin Region.